

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 331:338.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.1>**Васильців Т.Г.**

доктор економічних наук, професор

Державний університет

«Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-6924>**Лупак Р.Л.**

доктор економічних наук, професор

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1830-1800>**Левицька О.О.**

докторант, старший дослідник

Державний університет

«Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8174-9918>

ЕВОЛЮЦІЯ РИНКІВ ПРАЦІ ЗА РІЗНИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ І НЕСТАБІЛЬНОСТІ¹

Обґрунтовано ідею кругових взаємозв'язків функціонування та еволюції ринку праці і соціально-економічного зростання. Розглянуто процеси якісних перетворень ринків праці у координатах моделей деіндустріалізації, постіндустріалізації, реіндустріалізації, неоіндустріалізації, а також таких сучасних трендів, як цифровізація і технологізація. Виявлено невідповідності і застарілість багатьох концепцій, моделей і парадигм економіки сучасним умовам існування суспільства, котрі розвиваються одночасно у двох напрямках – технологічного прогресу і макроекономічного зростання, з одного боку, та посилення нестабільності, макроекономічних криз та суспільно-політичних шоків, з іншого боку. У цьому контексті ідентифіковано інструменти політики стабілізації і відновлення економіки через реалізацію нового потенціалу ринку праці, у тому числі забезпечення його резилентності і конкурентоспроможності.

Ключові слова: ринки праці, структурні характеристики, якісні перетворення, моделі розвитку, економічні системи, суспільний прогрес, суспільно-політичні потрясіння.

Постановка проблеми. Економічний розвиток та еволюція ринків праці взаємопов'язані та взаємообумовлені. Нарощування обсягів діяльності, зростання ефективності виробництва, реалізація експортного потенціалу є процесами, що сприяють створенню нових конкурентоспроможних робочих місць, підвищенню рівня зайнятості, розвитку інфраструктури та інституційно-організаційної системи якісного функціонування системи соціально-трудова відносин, а, відтак, належному представленню і захисту соціально-економічних інтересів працівників, нарощуванню інтелектуально-кадрового капіталу та його раціональному розміщенню й ефективному використанню. З іншого боку, кадровий ресурс – один із ключових факторів виробництва в контексті належної реалізації обраного курсу економічного поступу країни. Відповідно, здійснити повноцінну практичну апробацію визна-

ченої моделі стратегічного зростання неможливо без побудови відповідного ринку праці, створення інституційних, економічних та інших умов для формування й використання необхідного інтелектуального і кадрового ресурсу. Параметри й структурні характеристики функціонування ринку праці є комплексним узагальнюючим індикатором суспільного розвитку й прогресу, однак, це одночасно й джерело різнохарактерного впливу на більшість факторів стабілізації соціальної сфери й погравлення економіки.

Вивчення природи поведінки ринків праці як саморегульованих систем та участі держави у їх функціонуванні за різних моделей економічного розвитку дає можливість ідентифікувати варіанти розвитку ринків праці та стратегії їх регулювання в сучасних нестабільних умовах. Наростання диспропорцій, структурних деформацій і дисбалансів розвитку українського ринку

¹ Стаття підготовлена у межах виконання НДР «Трансформація моделі просторового розвитку України» (номер державної реєстрації 0122U002055).

праці та сфери зайнятості за період тривалої гібридної війни є сигналами серйозних макроекономічних потрясінь. Це вимагає пошуку механізмів та інструментів впливу на резилентність ринку праці, визначення перспектив та інструментів побудови гармонійного і ресурсно збалансованого ринку праці для зміцнення його безпекової функції.

Однак, стабілізація та використання наявних можливостей і потенціалу сучасних ринків праці потребують реалізації системних та нестандартних заходів у межах державної політики із врахуванням досвіду якісних перетворень в концептуально-історичній ретроспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектні дослідження соціально-економічних трансформацій на різних етапах еволюційного розвитку суспільства в координатах класичних і нових моделей економіки знайшли відображення у працях таких українських науковців, як О. Амоша, В. Антонюк, В. Близнюк, С. Варналій, В. Геєць, А. Гриценко, Е. Лібанова, Д. Лук'яненко, О. Макарова, А. Мокій, О. Новікова, Я. Столярчук та інші. Водночас, проблематика формування соціально-трудова відносин та розвитку ринків праці в умовах криз, конфліктів і нестабільності перебуває у фокусі досліджень В. Близнюк, Д. Богині, І. Бондар, М. Войнаренка, О. Грішнєвої, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Петюха, О. Пищуліної, М. Семикіної, Л. Семів. Утім, невирішеною частиною цієї проблематики залишаються питання розуміння природи сучасних соціально-трудова трансформацій в умовах становлення нових економічних реальностей, а також виявлення взаємозв'язків між змінами у сфері праці та суспільним прогресом, невід'ємною частиною якого є ці зміни.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі особливостей еволюції та якісних трансформацій ринку праці за різних моделей економічного розвитку, в ідентифікації проблемних аспектів та перспектив їх функціонування і зростання в умовах невизначеності, макроекономічних криз та суспільно-політичних потрясінь для ефективізації державної політики стабілізації цих процесів.

Вклад основного матеріалу. Ринок праці відіграє значно ширшу роль в соціально-економічній системі країни (регіону), ніж його виступ окремим сегментом внутрішнього ринку, призначеним для опосередкування відносин попиту і пропозиції праці. Попри саме таке ключове завдання на ринку праці як формуються, так і реалізуються інтереси держави, бізнесу і соціуму, формуються умови соціально-трудова життя населення. Іншими словами, ринок праці слугує комплексним узагальненим індикатором цілого спектру соціально-економічних явищ та суспільних процесів. Однак, з іншого боку, вплив на нього динамічно поширюється на більшість ключових параметрів соціального й економічного розвитку територій. Як показує світова практика, регулювання ринку праці слугує потужним фактором керування процесами просторового розвитку у сенсі його структурного збалансування й стабілізації, перетворення кількісних характеристик в якісні за випереджальних темпів зростання та, навпаки, поживлення ділової активності за ситуації відставання, стагнації.

Таким чином, ринок праці одночасно і елемент економічної системи, що визначає динаміку економічного зростання, і потужний чинник багатьох соціальних процесів, включно з добробутом населення і задоволенням його базисних соціально-трудова потреб. З таких позицій йдеться про кругові взаємозв'язки еволюції ринку праці за різних моделей економічного розвитку та водночас його вплив на поступ економіки і суспільства (рис. 1). Саме з огляду на це регіональна політика на ринку праці зазвичай пов'язується зі процесами загальноекономічної динаміки і циклічними коливаннями в економіці.

Ринок праці еволюціонує (від лат. «*evolutio*» – розгортання; поступовий розвиток сутності при збереженні її якості в процесі кількісних змін, перетворень у часі; на відміну від розвитку може передбачати й деградацію, погіршення кількісних та якісних характеристик) в системі факторів впливу на нього у межах відповідної обраної державою (регіональними, місцевими органами влади) моделі економічного зростання, водночас, в значній мірі визначаючи ресурсний потенціал національної чи регіональної економічної системи.

Відомий широкий спектр моделей економічного розвитку, як суто на рівні теорій, так і прикладних методів, застосовуваних для забезпечення формування політики і практики економічного зростання й структурно-інституційних змін, поліпшення людського капіталу та якості життя, зокрема через сфери охорони здоров'я, освіти, зайнятості, умов праці і проживання і т. п. Ключовими типологічними ознаками тут слугують:

- теорії (моделі) економічного розвитку: меркантилізму і фізіократії; економічного націоналізму; зовнішньої залежності; лінійних етапів зростання; структурних змін; вільного ринку; ендегенного зростання; сталого розвитку;

- типи економічної політики провідних держав: американська (ліберальна); німецька (неоліберальна); шведська (соціально-демократична); англійська, французька, італійська, австрійська (європейсько-кейнсіанська); японська (державно-приватного партнерства); китайська (тоталітарна);

- моделі соціальної держави: ліберальна (англо-саксонська); континентально-європейська (консервативна); скандинавська (соціально-демократична);

- етапи розвитку технологічних укладів і промислових революцій: технологічні устрої від першого до шостого порядку; перша індустріальна; друга технологічна; третя інформаційна; четверта цифрова, когнітивна революції;

- етапи еволюції економічного розвитку: індустріалізація; деіндустріалізація; постіндустріалізація; реіндустріалізація; неоіндустріалізація;

- моделі розвитку економічних систем: неокласична (з орієнтацією на ринкове саморегулювання, у т. ч. в частині усунення диспропорцій регіонального розвитку); посткейнсіанська (вирівнювання регіональних дисбалансів за рахунок скерування інвестицій та капіталу у відсталі регіони; наздоганяючого розвитку (протекціонізм і задіяння ендегенних чинників зростання); інноваційна модель розвитку (інвестиції в людський фактор, технологічні інновації та ІКТ для ефективіза-

Рисунок 1 – Модель кругових взаємозв'язків функціонування та еволюції ринку праці і соціально-економічного зростання

Джерело: авторська розробка

ції й зростання конкурентоспроможності регіональної економіки); неоекономічна модель розвитку (базована на новітніх технологіях, знаннях, духовному розвитку).

Відомі й моделі локального економічного розвитку, а саме:

– типи концентрації: фокусу на лідерах економічного зростання; фокусу на створенні сприятливих умов для всіх економічних агентів;

– моделі орієнтації на чинники розвитку: зверху; ззовні; зсередини; покращення місцевого ділового клімату; інвестицій в «м'яку» інфраструктуру; інвестицій в «тверду» інфраструктуру; зростання місцевого бізнесу; стимулювання створення нових суб'єктів господарювання; притоку інвестицій; секторально-кластерного розвитку та ін.;

– пріоритети smart-спеціалізації розвитку: на основі знань; активізаційних технологій (нанотехнології, мікро-нано-електроніка, прогресивні матеріали, промислова біотехнологія, прогресивні виробничі системи); розумної спеціалізації.

Вочевидь, на загал перелік моделей економічного зростання, як і різних комбінацій, стратегічних послідовностей і алгоритмів їх впровадження, недискретний, а обрання відповідної з них для практичної апробації було обумовлено внутрішніми і зовнішніми обставинами, стратегічними орієнтирами політики розвитку економіки й суспільства. Відтак, це був або примус до адаптації за ситуації, що склалася, або свідоме бачення мети і засобів й слідування орієнтирам зростання.

Безпосередньо у контексті дослідження взаємозв'язків просторового розвитку та еволюції ринків праці вище методико-прикладне значення має аналізування досвіду моделей, по-перше, орієнтованих саме на формування і реалізацію економічного потенціалу (в тому числі інтелектуально-кадрового); по-друге, пов'язаних з найбільш актуальними на нині стратегіями економічного зростання. Йдеться передусім про

глибину структурної перебудови та інституційних реформ, галузево-секторальну спеціалізацію, чинники піднесення й ефективізації в умовах глобалізації та інтеграції, тип індустріалізації тощо.

Відтак, передусім доречно розглянути процеси еволюції ринків праці за деіндустріалізації, постіндустріалізації, реіндустріалізації, неоіндустріалізації, а також таких сучасних трендів, як цифрова трансформація, технологізація, ІКТ тощо.

Деіндустріалізація є процесом соціальних та економічних змін, викликаних зниженням або повним припиненням індустріальних активностей у регіоні / країні, особливо у важкій промисловості та в індустріальному виробництві, суттєвими змінами в співвідношеннях сфер матеріального і нематеріального виробництва внаслідок глибокої структурної перебудови, що зумовлює домінуючу роль послуг або фінансово-кредитної сфери, перетворенням індустріально розвинутих країн і районів на аграрно-індустріальні або аграрні через деградацію економічної системи. Власне, ці процеси й стали характерними для вітчизняної економіки та більшості її регіонів на сучасному етапі розвитку, що надає достатні підстави для узагальнення характеристики еволюції ринку праці за цієї моделі економічного розвитку на прикладі України, економіка якої прямує, скоріше, до повільної деіндустріалізації, аніж до становлення постіндустріального суспільства (табл. 1).

Ключовими характеристиками ринку праці за деіндустріалізації є незрілість, розбалансованість й низька ефективність його функціонування, використання інтелектуально-кадрового ресурсу та наявного трудового потенціалу. Яскраво вираженими парадоксами і дисбалансами такої моделі є поєднання вимушеної неповної зайнятості (з позиції послаблення загроз фіскального навантаження на бізнес, високої енерго- й витратомісткості виробництва, нестабільності внутрішнього попиту) при низькій продуктивності праці та надлиш-

Таблиця 1 – Ключові положення еволюції ринку праці за деіндустріальної моделі розвитку економіки

Характеристика моделі	Кон'юнктурні характеристики ринку праці	Прояви еволюції ринку праці	
		Позитивні	Негативні
Аграрно-індустріальна спеціалізація виробництва, зниження ролі технологічних інновацій, низька частка переробної промисловості, продукції глибокого рівня переробки	– поєднання і дефіциту і надлишку праці, неефективна структура зайнятості; – обмежена продуктивність праці; – низька ціна робочої сили; висока тінізація праці та її оплати; – наявність сталих і значних «інституційних пасток»	+ використання ринку праці в якості інструмента послаблення соціальної напруги; + розвиток системи лібералізації та саморегулювання соціально-трудова відносин; + наявність системи індексації заробітної плати	– погіршення людського капіталу; розвиток феномену «вимушеної» неповної зайнятості; – збільшення частки зайнятих у низькотехнологічних видів економічної діяльності; – зростання регіональних диспропорцій ринків праці; – контрпродуктивна мобільність робочої сили; – активізація зовнішніх міграційних процесів

Джерело: узагальнено на основі [6; 7, с. 69–70; 9; 12]

ковій зайнятості (головно в державному секторі) за низького рівня оплати праці.

Інша особливість – високий рівень гнучкої та неформальної зайнятості, що, з одного боку, позитивно в сенсі протидії викликам політико-економічної нестабільності, недостатньої ефективності системи соціального страхування й послуг і т. ін., однак, це не сприяє раціональній структурі зайнятості, нарощуванню інтелектуально-кадрового капіталу та його ефективному використанню в цілях зміцнення конкурентоспроможності економіки та стійкого зростання її високопродуктивних секторів.

Притому чи не найбільш системним недоліком функціонування ринку праці за такої моделі економічного розвитку слід вважати його виступ системною деструктивною перешкодою становлення високоефективної ринкової економіки, в основі якої – структурні вади (перетікання кадрового ресурсу у технологічно примітивні та сировинні (галузі добувної промисловості), а також в більшій мірі обслуговуючі (торгівля, фінансово-кредитний сектор, сфера послуг) види економічної діяльності), контрпродуктивна мобільність (територіальна, галузева, професійно-кваліфікаційна) та слабка інституційна спроможність держави регулювати (неефективні інститути трудового права і соціального діалогу, нерозвиненість інфраструктури ринку праці, декларативність системи колективного регулювання соціально-трудова відносин) регіональні ринки праці.

Відтак, характер еволюції ринку праці за деіндустріальної моделі економічного розвитку у більшій мірі негативний з наслідками погіршення людського капіталу, зниження рівня і погіршення якості зайнятості, зростання прихованого безробіття, стримування інноваційно-технологічного розвитку та посилення просторово-структурних дисбалансів в економіці, активізації зовнішніх міграційних (і стаціонарних і трудових) процесів.

Постіндустріалізація передбачає перехід до технологій п'ятого укладу, який супроводжується процесами деіндустріалізації другого типу, тобто виводом за межі країни низькотехнологічних галузей, введенням сучасних високотехнологічних виробничих потужностей, орієнтованих на випуск продукції з високою часткою доданої вартості, інформатизацію суспільства, розви-

ток сфери сучасних наукоємних послуг. Фактично, економічна стратегія, орієнтована на цю модель, передбачає базування на галузях сфери послуг, науки і освіти, інформатизації.

На нині постіндустріальна модель все більше набуває ознак смарторієнтованого розвитку (до прикладу, в країнах ЄС ефективно реалізується стратегія смарт-спеціалізації регіонального розвитку [smart]), включно з тим, що не заперечує її поєднання з процесами неіндустріалізації, які, втім, більше стосуються поєднання ІКТ та сучасних прогресивних технологій у сферах матеріального виробництва, тоді як смарторієнтація – сталою просторового розвитку з посиленням ролі ІКТ в усіх сферах суспільного життя; промисловість та інші «важкі» галузі реального сектора не виключення, однак, з позиції зеленої економіки, екологізації, енергоощадності і т. ін.

Ринок праці за такої моделі економічного розвитку має свої особливості пов'язані зі зміщенням акцентів у бік автоматизації праці, заміни фізичної/ручної роботи комп'ютеризацією і застосуванням цифрових технологій, апаратного і програмного забезпечення, що потребує перекваліфікації значної частини персоналу. Позаяк, це має позитивні наслідки, зокрема в частині зниження трудомісткості праці, її соціалізації та зростання якості робочих місць, покращення умов праці і підвищення рівня її оплати. Своєю чергою, потрібні зусилля у межах політики послаблення негативних наслідків перманентного структурного безробіття, перекваліфікації персоналу та збереження належних соціальних гарантій працівників в умовах переходу на дистанційну зайнятість, самозайнятість, онлайнпрацю, аутсорсинг (табл. 2).

Еволюція ринку праці за цієї моделі економічного розвитку має низку позитивних аспектів, які в разі їх підсилення, сприяють нарощенню обсягів економіки та її ефективності, включно з нівелюванням прямих загроз заміщення праці людини та зростання безробіття, надмірного розшарування доходів населення, однак, не виключає і структурних ризиків, загроз соціальної безпеки, витрат та інвестицій на перекваліфікацію, підготовку кадрів для нових професій, розвиток смартінфраструктури.

Для країн – сучасних лідерів як за темпами зростання, так і за часткою в світовому ВВП, внеском у

Таблиця 2 – Ключові положення еволюції ринку праці за смарторієнтованого просторового розвитку

Характеристика моделі	Кон'юнктурні характеристики ринку праці	Прояви еволюції ринку праці	
		Позитивні	Негативні
Спеціалізація на секторах створення, опрацювання й торгівлі інформацією; використання ІКТ та їх інфраструктури для смарторієнтованого поступу міст і територій на засадах принципів сталого розвитку	– високий попит на працю у сферах ІКТ, інформаційних послуг та безпеки; – належна якість робочих місць; – висока вартість праці; – перманентне структурне безробіття; – висока частка гнучких і нестандартних форм зайнятості та нових професій	+ соціалізація і зниження трудомісткості праці; інвестиції в людський капітал; + інклюзія систем освіти, науки, професійних кваліфікацій, соціальних послуг; + зростання сектора гнучких форм зайнятості та адаптивності ринку	– структурно-галузеві трансформації в попиті на працю; зростання витрат на перекваліфікацію та посилення загрози структурного безробіття; – розриви в заробітній платі і доходах населення; – розвиток нестандартних форм зайнятості, що викликають труднощі контролю й спостереження за ринком, повноцінного соціального захисту працюючих

Джерело: узагальнено на основі [2; 13; 14; 17; 18; 19; 21; 23]

науково-технічний поступ і прогрес характерною стала модель нової індустріалізації як глобального тренду до посилення позицій галузей V з нарощуванням елементів VI технологічних укладів у стратегічно важливих галузях та прискоренням попиту на радикально нові технологічні інновації, включно з когнітивізацією та індивідуалізацією технологічних процесів, застосуванням хмарних технологій, Інтернет-речей і *Big Data*.

Супутніми та в значній мірі визначаючими впровадження цієї моделі економічного розвитку стали тренди глобалізації, тотальної цифрової трансформації економіки й суспільства, віртуалізації, мережизації, поширення робототехніки, Індустрії 4.0 тощо. Ці та інші сучасні зміни закономірно позначаються й на ринку праці, його регулюванні, модифікації і модернізації під вимоги й потреби прогресивної технологізації та її ефективізації (табл. 3).

Таким чином, у підсумку насичення виробничих процесів інформаційно-технологічними системами, засобами штучного інтелекту, хмарними, кібернетичними та нанотехнологіями відбувається спершу поступове, а надалі, – прискорене заміщення праці людини,

а точніше виконання таких базових функцій, як комунікативні, аналітичні, інтелектуальні, розумові тощо, що в економіці отримало назву «вихолощення» цілих сегментів та сфер професійної діяльності.

З іншого боку, пришвидшується інтенсивність та зростає ефективність виробництва, удосконалюються системи контролю, у т. ч. якості виробничих процесів і продукції, що прямиий шлях до зміцнення конкурентоспроможності економіки на всіх рівнях відносин.

Таким чином, еволюція ринку праці за неоіндустріальною моделі економічного розвитку має як позитивний, так і негативний контекст, докорінно змінює структурні характеристики всіх елементів системи соціально-трудова відносин, а також кон'юнктурних характеристик, відтак, потребує ретельної підготовки та системного підходу як до поетапного впровадження стратегії і тактики неоіндустріалізації, так і модернізації, мінімізації ризиків та загроз функціонування ринку праці.

Базові моделі економічного зростання, як і процеси еволюції ринків праці, їх передумови, наслідки, підходи до регулювання тощо, беззаперечно, мають

Таблиця 3 – Ключові положення еволюції ринку праці за неоіндустріальною моделі розвитку економіки

Характеристика моделі	Кон'юнктурні характеристики ринку праці	Прояви еволюції ринку праці	
		Позитивні	Негативні
Розвиток нових прогресивних галузей на основі індивідуалізації, нанотехнологій, біотехнологій, нових енергетичних ресурсів, зростання частки радикально нових інформаційно-технологічних процесів	– перенесення значної частини предметів і засобів праці у цифрову площину; – висока продуктивність та низька витратомісткість праці; – висока ціна інтелектуального капіталу; – значна частка високомобільних форм зайнятості; – заміна традиційних економічних відносин системою пов'язаних віртуальних мереж	+ зростання частки зайнятих у високо-технологічних ВЕД; + детінізація; + зростання віртуалізації, мобільності, автономності, прозорості й контролю праці; + покращення систем комунікації, інтенсифікація праці; + послаблення впливу міграційних процесів на ринок праці	– заміщення праці людини робототехнікою, зниження рівня трудо-, фондо- і капіталомісткості виробничих процесів, звуження попиту на працю; – трансформаційні витрати переходу до нових СТВ, цифрової організації праці; – «поляризація» робочої сили і вимивання середнього сегмента; – посилення «розриву» між системою підготовки кадрів, появи нових професій та, навпаки, зникнення «зайвих»; – зростання технологічного безробіття, звуження середнього класу; – концентрація інтелектуальної власності та капіталу в країнах (регіонах) – лідерах

Джерело: узагальнено на основі [8; 10; 15]

свою специфіку в умовах конфліктів і нестабільності. Як можливості економіки, так і рівень її економічної безпеки, включно з нівелюванням ризиків і загроз збереження структурних елементів (з-поміж яких ринок праці та пов'язані з ним процеси) послаблюються за умови, якщо у державі має місце збройний конфлікт, а також залишаються проблеми корумпованості, політичного популізму та спекуляції на патріотичних настроях, нелегального виробництва та збуту продукції, фіктивних угод, грошових махінацій, інших гібридних деформацій і загроз.

Воєнні конфлікти мають особливо критичні наслідки для ринку праці в порівнянні з, до прикладу, іншими типами криз і нестабільності, як от фінансові, політико-економічні та інші, у т. ч. світового масштабу, адже вводять і ринок праці, і економіку країни на загал у стан шоку, глибокої політико-економічної нестабільності. Якщо кризи мають здебільшого дискретний характер впливу, то війни завдають максимально глибоких негативних наслідків довгострокового характеру (табл. 4). Це втрата вагової частки людського ресурсу, у т. ч. працездатного віку, докорінна зміна системно-структурних характеристик ринку праці, поширення його регіональних дисбалансів і диспропорцій, високий рівень складності проблеми відновлення через зменшення чисельності діючих суб'єктів господарювання, втрату доходів населення та фінансового ресурсу суб'єктів господарювання, що призводить до законодавчого звуження в рази внутрішнього ринку, скорочення платоспроможного попиту на товари і послуги та, відповідно, ділової активності. За таких ситуацій спрацьовує й ефект мультиплікатора, коли починають активізуватися й інші деструктивні чинники, які заганняють і ринок праці і економічну систему на загал у стан критичної депресії. При цьому держава не має внутрішнього ресурсу, який міг би бути скерованим на стимулювання внутрішнього попиту і є безпосередньо залежною від зовнішньої фінансової, технічної, технологічної й іншої підтримки.

Фактично, ринок праці потрапляє у фазу глибокої депресії, коли його поживлення залежить від комплексу оперативних, а також стратегічних заходів і засобів. При цьому, як показує світовий досвід, їх успішна

реалізація ще не є запорукою відновлення. Все залежить від вдалого поєднання наявного ресурсного забезпечення і потенціалу, вірної стратегії і тактики відбудови економіки та суспільства, інших зовнішніх та внутрішніх чинників і умов. До прикладу, відомі наступні успішні моделі відновлення економіки та поживлення ринку праці країн Європи після Другої Світової Війни:

– ліберальна, де ключовими стали реформи скасування держмонополій і водночас стимулювання конкуренції та інвестицій, запуск механізмів приватизації, стабілізації фінансового сектора та переорієнтації військових підприємств на легку, харчову, текстильну промисловість, виробництво побутової техніки та автомобілів (Західна Німеччина), скасування розподільчої системи та державного адміністративного регулювання, запуск великих інфраструктурних проєктів (що супроводжувалося підвищенням рівня попиту на працю, створенням великої кількості нових робочих місць), як будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних заводів і портів, потужні державні інвестиції в аграрний сектор та легку промисловість (Ізраїль);

– концентрації капіталу (Італія), коли ресурс зовнішньої допомоги був інвестований у кілька стратегічних підприємств (здебільшого машинобудування) національної економіки, а також проведено аграрну реформу, в підсумку якої розвинулося аграрне виробництво з одночасним попитом знову ж таки на продукцію машинобудування; ця галузь стала локомотивом нарощування експорту, залучення зовнішньої виручки, створення нових робочих місць та розвитку інших галузей національного господарства;

– поєднання лібералізму та демілітаризації (Японія), демонополізації ВПК, відкриття ринку землі та залучення в аграрний сектор, а надалі й інші види економічної діяльності, прогресивних технологій за проактивної банківської підтримки цих процесів; було визначено пріоритетні галузі економіки, зокрема на першому етапі електроніку та автомобілебудування, яким надано максимальну державну підтримку (за умови розвитку високотехнологічного виробництва) у формі субсидій, пільгових кредитів, високих

Таблиця 4 – Ключові положення еволюції ринку праці в умовах воєнних конфліктів і нестабільності

Зміни в кон'юнктурних характеристиках ринку праці	Інструменти політики стабілізації, відновлення та реалізації потенціалу ринку праці	
	Оперативні	Стратегічні
– велика чисельність людських втрат і погіршення кадрового ресурсу; – зростання зовнішніх та внутрішніх міграційних процесів, дестабілізація системи й структури ринку праці; – відтік інвестицій та зниження попиту на працю; звуження внутрішнього ринку і скорочення робочих місць	– жорстке регламентування умов найму і звільнення; – лібералізація економіки, повна дерегуляція та дефіскалізація бізнесу, скасування держмонополій та стимулювання конкуренції; – реалізація державної програми створення нових робочих місць для осіб, які втратили роботу, зовнішніх і внутрішніх іммігрантів, демобілізованих; – перепідготовка кадрів для їх зайнятості у сферах будівництва, медицини, ВПК, енергетики; – застосування спеціальних інструментів відновлення і модернізації промисловості як сфери генерування потоку доходів і збільшення зайнятості населення	– макроекономічні заходи зі стимулювання сукупного попиту для підтримки зайнятості; – активізація приватних інвестицій у малий і середній бізнес; – комплексна технологічна модернізація національної економіки одночасно зі створенням нових конкурентоспроможних робочих місць; – державна підтримка розвитку пріоритетних галузей національної економіки

Джерело: узагальнено на основі [1; 5; 16; 20]

мит на імпорт готової конкурентної продукції, обмежень іноземних інвестицій і демпінгових інструментів.

Світовий досвід державної політики розвитку ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення можна узагальнити наступним: оперативні заходи держави мають спрямовуватися в першу чергу на нівелювання викликів і загроз втрати доходів і зайнятості біженців, вимушено переміщених осіб, мігрантів, а також осіб, які постраждали від воєнних дій; при цьому необхідна максимальна лібералізація економічних відносин та стимулювання збереження і розвитку бізнесу, особливо малого і середнього, за жорсткого контролю та регламентування найму і звільнення працівників, збереження їх соціально-трудова гарантій; заходи середньострокового характеру передбачають адаптацію трудового ресурсу, підготовку і перепідготовку кадрів для тих видів діяльності, які найбільш затребувані у період повоєнного відновлення економіки; завдання стратегічного характеру зводяться до інвестицій у пріоритетні галузі економіки, високотехнологічні виробництва, розширення експортного потенціалу.

В сучасних умовах світового порядку людство (Україна безпосередній приклад) зіштовхнулося з поколінням воєнних конфліктів четвертого рівня. Йдеться про нелінійні асиметричні типи зовнішньої воєнної агресії, з-поміж яких найвищим типом складності характеризуються гібридні протистояння. Їх появі й все більш активному використанню посприяли процеси фінансово-економічної та інформаційної глобалізації, переведення зовнішньої воєнної, політичної, економічної агресії у т. зв. приховану площину, коли проти країни (групи країн, регіону) розгортається цілий комплекс ланцюгових реакцій загострення дисбалансів у національній господарській системі, які призводять спершу до структурних диспропорцій, розвитку процесів дестабілізації, а надалі – стагнації виробництва, девальвації національної валюти, зростання інфляції, зниження купівельної спроможності, погіршення коопераційних відносин, ускладнення фінансового стану підприємств, збільшення корпоративного і державного боргу, активізації зовнішньої трудової, а також внутрішньої вимушеної мігра-

ції і системного погіршення ситуації на ринку праці. Як свідчать дослідження, джерелами й сферами поширення гібридного втручання (з позиції впливу на ринок праці та сферу доходів і зайнятості населення) головно слугують економічна, інформаційна та прав людини (табл. 5).

Комплексний характер впливу гібридних загроз призводить до дестабілізації не лише ринків праці, але й системи соціально-трудова відносин держави на загал. Його негативними наслідками стають: критичні деформації соціального і економічного розвитку регіонів та/чи територій (з поширенням загроз деградації і депопуляції, нарощування проблем сталого розвитку й відтворення), деформації соціальної структури, економічної активності, соціально-культурна деградація та низький рівень соціальної захищеності людини, безпеки праці й дотримання соціальних гарантій працівників.

Своєю чергою, протидія гібридним ризикам і загрозам в сфері соціально-трудова відносин, функціонування ринку праці й зайнятості населення об'єктивно потребують упровадження системного підходу у функціональних сферах, розвитку базових видів економічної діяльності, підвищення рівня зайнятості населення, посилення засад міграційної та демографічної безпеки.

Здебільшого сюди відносять інструменти системного характеру, орієнтовані на збереження й розвиток людського потенціалу, але й операційної значимості, особливо в частині конвергенції ринків праці та систем соціальної безпеки держави з провідними сучасними зарубіжними практиками, комплексного підходу до розвитку інфраструктури ринку праці зі паритетним представленням інтересів працівників, роботодавців та держави, становлення національної / регіональних систем колективно-договірної регулювання та діалогу суб'єктів соціально-трудова відносин, дієвої політики стримування зовнішньої міграції та забезпечення імміграції (повернення в країну) інтелектуально-кадрового ресурсу. Комплексна реалізація заходів у визначених напрямках спроможна забезпечити розвиток позитивних аспектів еволюції ринку праці країни / регіону в умовах зовнішньої гібридної агресії.

Таблиця 5 – Аспекти еволюції ринку праці в умовах зовнішньої гібридної агресії

Джерела поширення впливу гібридного втручання	Вплив на резилентність ринку праці	
	Наслідки для ринку й системи СТВ	Засоби протидії
<i>Економічна</i> сфера (дестабілізація стратегічних галузей; зовнішній вплив на діяльність підприємств; опосередкований вплив на ринок праці через афільовані елементи бізнес-інфраструктури); <i>Інформаційна</i> сфера (поширення деструктивної інформації в сфері СТВ, соціальної політики, зайнятості для посилення соціальної напруги й невдоволення); Сфера <i>прав людини</i> (провокування соціально-трудова песимізму, експлуатація суспільно-дискусійних тем орієнтованих на руйнування людського і соціального капіталу)	– Поширення бідності і поглиблення майнового розшарування населення; – розбалансування ключових структурних характеристик ринку; – безробіття і девіантна поведінка, соціальна апатія; – активізація зовнішніх міграційних процесів та погіршення якості інтелектуально-кадрового потенціалу; – послаблення можливостей соціальної та інфраструктури ринку праці; – зниження фінансово-ресурсних можливостей держави з регулювання ринків праці, стабілізації зайнятості	– Збереження і захист людського потенціалу; – конвергенція систем соціальної безпеки та безпеки ринку праці з провідними міжнародними практиками; – модернізація ринку праці, зайнятості та доходів населення; – системний розвиток інфраструктури ринку праці та елементів системи колективно-договірної регулювання, діалогу суб'єктів системи СТВ; – поширення соціального страхування і відповідальності; – економічні засоби стримування еміграції населення та бізнесу

Джерело: узагальнено на основі [3; 4; 11; 20; 22; 24; 25]

Висновки. На сьогодні відомо широкий спектр моделей економічного розвитку, значна частина яких в тій чи іншій мірі була реалізована. Узагальнення світового досвіду дає підстави для важливих висновків у частині ідентифікації спільних рис, тенденцій і наслідків еволюції ринків праці, включно з їх впливом на досягнення цілей і завдань розвитку економіки, внеском в коригування планів та переходу до інших типів зростання.

У провідних економіках світу на нині реалізується модель неоіндустріалізації, що передбачає становлення нових прогресивних галузей на основі індивідуалізації, нанотехнологій, біотехнологій, нових енергетичних ресурсів, зростання частки радикально нових інформаційно-технологічних процесів, що супроводжується такими аспектами еволюції ринку праці, як зростання частки зайнятих у високотехнологічних видах економічної діяльності, якості і ефективності процесів праці і системи їх соціально-трудового регулювання, однак, на тлі заміщення праці людини робототехнікою, зрушення попиту на працю, зростання технологічного безробіття, «поляризації» робочої сили. Схожими є тенденції еволюції ринку праці за смарторієнтованого просторового розвитку. Позаяк, тут наслідки структурно-галузевих диспропорцій в попиті і пропозиції праці м'якші, втім також супроводжуються розвитком нестандартних форм зайнятості, що викликає труднощі контролю й спостереження за ринком, повноцінного соціального захисту працівників.

Країни, які зберігають аграрно-індустріальну спеціалізацію виробництва, не орієнтуються на технологізацію виробничих процесів, залишаються здебільшого сировинно орієнтованими, фактично поглиблюють деіндустріальну модель економічного розвитку, яка не потребує спеціалізованих кадрів, потужних інвестицій в інтелектуалізацію та мінімізує достатньо широкий спектр загроз безпеці розвитку ринку праці. Позаяк, у середньо та довгостроковій перспективі призводить до погіршення людського капіталу, збільшення зайнятості у низькотехнологічних видах економічної діяльності, зростання регіональних диспропорцій розвитку ринків праці, контрпродуктивної мобільності робочої сили, активізації міграційних процесів, зокрема зовнішніх та таких, що призводять до суттєвого погіршення інтелектуально-кадрового ресурсу країни.

Відбуваються цілком специфічні процеси еволюції та адаптації ринку праці в умовах шоків, критичної політико-економічної нестабільності, зокрема війни, для якої характерні велика чисельність людських втрат і погіршення кадрового ресурсу, зростання зовнішніх та внутрішніх міграційних переміщень, дестабілізація системи й структури ринку праці, відтік інвестицій та зниження попиту на працю. За такої ситуації стабілізація ринку праці відбувається одночасно з процесами відновлення національної економіки, коли першочергові оперативні заходи спрямовуються на нівелювання викликів і загроз втрати доходів і зайнятості, а також максимальну лібералізацію економічних відносин, стимулювання бізнесу за жорсткого контролю і регламентування трудових відносин, збереження соціально-трудоових гарантій, заходи середньострокового характеру передбачають адаптацію і перепідготовку кадрів для тих видів діяльності, які найбільш заганувані у період повоєнного відновлення економіки, а завдання стратегічного характеру зводяться до інвестицій у пріоритетні галузі економіки, високотехнологічне виробництво, інфраструктуру і розвиток експортного потенціалу.

Свою специфіку має й еволюція ринку праці країн, які піддаються системному впливу сучасних гібридних викликів, ризиків та загроз, наслідки яких критично негативні та системні, мають середньо і довгостроковий характер, саме тому потребують проактивної державної політики спрямованої на збереження і захист людського потенціалу, конвергенцію систем соціальної безпеки та безпеки ринку праці з провідними міжнародними практиками, модернізацію ринку праці, зайнятості та доходів населення, системний розвиток недержавної інфраструктури ринку праці і колективно-договірного регулювання соціально-трудоових відносин.

З огляду на тісний взаємний зв'язок, трансформація моделі економічного та просторового розвитку країни має враховувати, з одного боку, існуючий та перспективний стани розвитку ринку праці з позиції формування необхідного ресурсного забезпечення, якості праці та ефективності виробництва, а, з іншого, – напрями та засоби модернізації ринку праці у руслі форми здатної підтримати реалізацію обраного стратегічного вектора зростання країни і її економіки за одночасного нівелювання очікуваних і пов'язаних з цими процесами ризиків і загроз.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. URL : https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroku_z_dosvidu_balkan (дата звернення: 10.04.2022).
2. Васильців Т. Г., Левицька О. О. Методичні підходи до аналізування креативних та інформаційно-знансєвих чинників у реалізації моделі смарт-спеціалізації в регіонах ЄС. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 153–162.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. № 2. С. 32–51.
4. «Гібридна війна» Росії на Балканах: провал «малоросійського» сценарію. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2115578-gibridna-vijna-rosii-na-balkanah-proval-malorosijskogo-scenariu.html> (дата звернення: 12.04.2022).
5. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL : https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (дата звернення: 15.04.2022).
6. Історія міжнародних криз. Центр економічного аналізу та експертизи. URL : <https://www.assessor.ru/forum/index.php?t=788> (дата звернення: 22.02.2022).
7. Квасній Л. Г., Волошанська А. В. Переваги та недоліки процесу деіндустріалізації для світової економіки. *Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки*. 2019. Вип. 57 (1). С. 67–78.
8. Колот А. М., Герасименко О. О. Концепт «Праця 4.0»: теоретико-прикладні засади формування та розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 1. С. 7–31.
9. Панченко В., Резнікова Н. Операція деіндустріалізація, або Навіщо нам промисловий ренесанс. URL : <https://zn.ua/ukr/macrolevel/operaciya-deindustrializaciya-abo-navischo-nam-promisloviy-renesans-.html> (дата звернення: 18.04.2022).

10. Решетило В. П., Островський І. А. Неоіндустріалізації та її вплив на розвиток вітчизняної та міжнародної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 18. Ч. 3. С. 21–25.
11. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків : Фоліо, 2017. С. 359–368.
12. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : аналіт. доп. / за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2010. 72 с.
13. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації: наукова доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І. З. Львів : ІРД НАНУ, 2021. 155 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
14. Червінська Л., Червінська Т., Якушик І., Галаченко О. Формування регіональної політики зайнятості в Україні. *Економічні горизонти*. 2021. № 1(16). С. 43–51.
15. Штань М. В. Державна політика неоіндустріалізації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 9. С. 34–38.
16. Як військові конфлікти впливають на економіку. URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku> (дата звернення: 15.04.2022).
17. Гринкевич С. С., Лупак Р. Л., Васильків Ю. В. Формування системи та структурування інституційного забезпечення реалізації державної політики розвитку і використання трудового потенціалу України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 67–72.
18. Levytska O., Mulska O. Emerging trends in the labour market of Ukraine in terms of global transformations. *Perspectives: Journal on Economic Issues*. 2018. № 2. P. 53–70.
19. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M., Levytska O., Mulska O. Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. Vol. 6. № 3. P. 149–170.
20. Semiv S., Berezivskiy Y., Baranyak I., Mulska O., Ivaniuk U. Priorities and tools of regulation of external migration in the Carpathian region of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7. № 2. P. 160–181.
21. Smart-інфраструктура у сталому розвитку міст: світовий досвід та перспективи України. Київ : Центр Разумкова, 2021. 400 с.
22. Vasylytsiv T., Lupak R., Levytska O. Trends and characteristics of The migration from Ukraine to Poland: the aspect of rural areas and conclusion for state migration policy. *Wiś i Rolnictwo*. 2020. № 186 (1). P. 51–67.
23. Smart Specialisation – Strengthening Innovation in Europe's regions. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/factsheets/2017/smart-specialisation-strengthening-innovation-in-europe-s-regions (дата звернення: 05.04.2022).
24. Васильців Т.Г., Ляш О.І., Лупак Р.Л. Проблеми та засоби конвергенції соціальної безпеки в Україні та ЄС. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12(491). С. 8–14.
25. Pyash O, Hrynkevych S, Plich L, Kozlovskiy S, Buhachuk N. Economic assessment of the relationship between housing and communal infrastructure development factors and population quality of life in Ukraine. *Montenegrin J Econ*. 2020. № 16(3), pp. 93–108.

References:

1. Bohdan T. (2022) Pisyavoyenna vidbudova: uroky z dosvidu Balkan [Postwar reconstruction: lessons from the Balkan experience]. Available at: https://biz.censor.net/columns/3330248/pisyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvidu_balkan (accessed 10 April 2022).
2. Vasylytsiv T. H., Levytska O. O. (2020) Metodichni pidkhody do analizuvannya kreatyvnykh ta informatsiyno-znannyevykh chynnykiv u realizatsiyi modeli smart-spetsializatsiyi v rehionakh YES [Methodical approaches to the analysis of creative and information-knowledge factors in the implementation of the model of smart specialization in the EU regions]. *Regional economy*, no. 2, pp. 153–162.
3. Vasylytsiv T. H., Lupak R. L., Voloshyn V. I. (2021) Stratehichni imperatyvy derzhavnoyi polityky protydyi hibrydnym zahrozam i zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Strategic imperatives of state policy to combat hybrid threats and ensure economic security of Ukraine]. *Ukraine economy*, no. 2, pp. 32–51.
4. «Hibrydna viyna» Rosiyi na Balkanakh: proval «malorosiy's'koho» stsenariyu [Russia's «hybrid war» in the Balkans: the failure of the «Little Russia» scenario] (2016). Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2115578-gibridna-vijna-rosii-na-balkanah-proval-malorosijskogo-scenariu.html> (accessed 12 April 2022).
5. 5 istoriy ekonomichnoho uspihku pislya viyny: svitovyy dosvid dlya Ukrayiny [5 stories of economic success after the war: world experience for Ukraine] (2022). Available at: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (accessed 15 April 2022).
6. Istoriya mizhnarodnykh kryz. Tsentr ekonomichnoho analizu ta ekspertyzy [History of international crises. Center for Economic Analysis and Expertise] (2021). Available at: <https://www.assessor.ru/forum/index.php?t=788> (accessed 15 February 2022).
7. Kvasniy L. H., Voloshans'ka A. V. (2019) Perevahy ta nedoliky protsesu deindustrializatsiyi dlya svitovoyi ekonomiky [Advantages and disadvantages of the deindustrialization process for the world economy]. *Scientific works of IAPM. Economic Sciences Series*, vol. 57 (1), pp. 67–78.
8. Kolot A. M., Herasymenko O. O. (2020) Kontsept «Pratsya 4.0»: teoretyko-prykladni zasady formuvannya ta rozvytku [The concept of «Labor 4.0»: theoretical and applied principles of formation and development]. *Economics and forecasting*, no. 1, pp. 7–31.
9. Panchenko V., Reznikova N. (2016) Operatsiya deindustrializatsiya, abo Navishcho nam promyslovyi renesans [Operation deindustrialization, or Why do we need an industrial renaissance]. Available at: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/operaciya-deindustrializaciya-abo-navischo-nam-promislovyi-renesans-.html> (accessed 18 April 2022).
10. Reshetylo V. P., Ostrovs'kyi I. A. (2018) Neoindustrializatsiya ta yiyi vplyv na rozvytok vitchyznyanoi ta mizhnarodnoyi ekonomiky [Neo-industrialization and its impact on the development of domestic and international economy]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 18, p. 3, pp. 21–25.
11. Horbulin V. P. (2017) *Svitova hibrydna viyna: ukrayins'kyi front* [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kharkiv: Folio. (in Ukrainian)
12. Zhalilo Ya. A. (2010) *Systemni vady rynku pratsi ta priorytety yoho reformuvannya* [Systemic defects of the labor market and priorities for its reform]. Kyiv: NISD (in Ukrainian)
13. Storonians'ka I. Z. (2021) Terytorial'nyy rozvytok i rehionalna polityka. Stymulyuvannya rozvytku rehioniv na zasadakh smart-spetsializatsiyi: bar'yery ta mekhanizmy implementatsiyi [Territorial development and regional policy. Stimulating the development of regions on the basis of smart specialization: barriers and implementation mechanisms]. Lviv: IRD NANU (in Ukrainian)

14. Chervins'ka L., Chervins'ka T., Yakushyk I., Halachenko O. (2021) Formuvannya rehional'noyi polityky zaynyatosti v Ukraini [Formation of regional employment policy in Ukraine]. *Economic horizons*, no 1(16), pp. 43–51.
15. Shtan' M. V. (2017) Derzhavna polityka neoindustrializatsiyi v Ukraini [State policy of neo-industrialization in Ukraine]. *Investments: practice and experience*, no. 9, pp. 34–38.
16. Yak viys'kovi konflikty vplyvayut' na ekonomiku [How military conflicts affect the economy] (2017). Available at: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-viyskovi-konflikty-vplyvayut-na-ekonomiku> (accessed 15 April 2022).
17. Hrynkevych S. S., Lupak R. L., Vasyk'iv Yu. V. (2015) Formuvannya systemy ta strukturuvannya instytutsiynoho zabezpechennya realizatsiyi derzhavnoyi polityky rozvytku i vykorystannya trudovoho potentsialu Ukrainy [Formation of the system and structuring of institutional support for the implementation of state policy of development and use of labor potential of Ukraine]. *Business Inform*, no 7, pp. 67–72.
18. Levytska O., Mulska O. (2018) Emerging trends in the labour market of Ukraine in terms of global transformations. *Perspectives: Journal on Economic Issues*, no. 2, pp. 53–70.
19. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M., Levytska O., Mulska O. (2020) Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 6, no. 3, pp. 149–170.
20. Semiv S., Berezivskiy Y., Baranyak I., Mulska O., Ivaniuk U. (2021) Priorities and tools of regulation of external migration in the Carpathian region of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 7, no 2, pp. 160–181.
21. Smart-infrastruktura u stalomu rozvytku mist: svitovyy dosvid ta perspektyvy Ukrainy [Smart-infrastructure in sustainable urban development: world experience and prospects of Ukraine] (2021). Kyiv : Tsentrazumkova. (in Ukrainian)
22. Vasylytsiv T., Lupak R., Levytska O. (2020) Trends and characteristics of The migration from Ukraine to Poland: the aspect of rural areas and conclusion for state migration policy. *Wiś i Rolnictwo*, no. 186 (1), pp. 51–67.
23. Smart Specialisation – Strengthening Innovation in Europe's regions (2017) [Smart Specialization – Strengthening Innovation in Europe's regions] Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/factsheets/2017-smart-specialisation-strengthening-innovation-in-europe-s-regions (accessed 05 April 2022).
24. Vasylytsiv T. H., Ilyash O. I., Lupak R. L. (2018) Problemy ta zasoby konverhentsiyi sotsial'noyi bezpeky v Ukraini ta YES [Problems and means of convergence of social security in Ukraine and the EU]. *Business Inform*, no 12(491), pp. 8–14.
25. Ilyash O., Hrynkevych S., Ilich L., Kozlovskiy S., Buhaichuk N. (2020) Economic assessment of the relationship between housing and communal infrastructure development factors and population quality of life in Ukraine. *Montenegrin J Econ*, no. 16(3), pp. 93–108.

Vasylytsiv Taras

State Institution “Institute of regional research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine”

Lupak Ruslan

Lviv University of Trade and Economics

Levytska Olha

State Institution “Institute of regional research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine”

EVOLUTION OF LABOUR MARKETS UNDER DIFFERENT MODELS OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND CONDITIONS OF CONFLICT AND INSTABILITY

The article is devoted to the study of a wide range of economic development models and generalization of world experience in social and labour system transformations within each model. The idea of circular relationships between the functioning and evolution of the labour market and socio-economic growth is substantiated. The processes of qualitative transformations of labour markets in the coordinates of models of deindustrialization, post-industrialization, reindustrialization, neoindustrialization, as well as under such modern trends as digitalization and technologization are considered. The conducted conceptual-retrospective analysis provides grounds for important conclusions in terms of identifying common features, trends and consequences of labour market evolution, including their impact on achieving goals and objectives of economic development, contributing to adjusting plans and transition to other types of growth. The inconsistencies and obsolescence of many economic concepts, models and paradigms in contrast to modern conditions of social existence, which are developing simultaneously in two directions – technological progress and macroeconomic growth, on the one hand, and increasing instability, macroeconomic crises and socio-political shocks, on the other. The main specifics of the labour market evolution in the countries, systematically affected by modern hybrid challenges, risks and threats leading to critically negative consequences, are of medium and long-term nature. Such countries need a proactive public policy aimed at preserving and protecting human potential, at converging social and labour market security systems based on best international practices, at modernization of the labour market, employment and income, as well as systematic development of private labour market infrastructure and social-partnership relations. In this context, the instruments of the policy for stabilization and recovery of the economy through realization of the new potential of the labour market, including ensuring its resilience and competitiveness, have been identified.

Keywords: labour markets, structural characteristics, qualitative transformations, development models, economic systems, social progress, socio-political shocks.

JEL classification: B52, E10, F51, J40